

Bosnien och Hercegovina

De ekonomiska reformernas påverkan på korruptionen efter Daytonavtalet

Författare: Anja Ferhatovic & Aron Segerström

Handledare: Anders Persson

Lunds Universitet

Statsvetenskapliga institutionen

FKVA21 Ht: 2011



Abstract

Alla samhällen som nyligen upplevt konflikt upplever politiska och ekonomiska utmaningar. Bosnien-Hercegovina är inget undantag utan utgör snarare ett utmärkt exempel på hur en komplicerad fredsprocess fört med sig svårigheter på många plan. Den här uppsatsen har syftat till att genom en fallstudie belysa hur det liberala fredsbyggandet inkluderat ekonomiska reformer som fått konsekvenser för korruptionen i landet. Reformerna har kantats av dilemman då den socioekonomiska maktbalansen skiftat avsevärt genom kriget och dess efterverkningar.

Vi argumenterar med stöd av kritiska teorier om liberalt fredsbyggande för att detta har tagit sig skepnaden av att ha gynnat krigets profitörer och inte lyckats mildra ett hårt polariserat politiskt klimat, där offentliga ämbeten har utnyttjats för privata intressen och informell ekonomi har fått ett stort spelrum. Detta har bidragit till stora klyftor i samhället och en avsaknad av utvecklat välfärdssystem. Befolkningens intressen har inte prioriterats då en politisk och ekonomisk elit opportunistiskt dragit fördel av situationen och den internationella återuppbyggnadsassistansen. De ekonomiska reformerna kan givetvis inte ges som fullständig förklaring till denna utveckling, men det kan ifrågasättas vilken roll, eller brist på roll, som de spelat.

Nyckelord: Bosnien-Hercegovina, ekonomiska reformer, liberalt fredsbyggande, korruption

Innehåll

1. Problemformulering	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställning.....	2
1.3 Avgränsning	2
2. Metod	2
2.1 Fallstudie	2
2.2 Ansats	3
2.3 Orsakskriterier	3
2.4 Operationalisering	4
3. Teori	4
3.1 Liberalt fredsbyggande.....	4
3.2 Ekonomi	6
3.3 Korruption	6
4. Centrala begrepp	8
4.1 Korruption.....	8
4.2 Skuggnätverk	8
5. Resultat och analys	9
5.1 Bakgrund	9
5.2 Ekonomiska reformer	9
5.3 Korruption	12
5.4 Politisk korruption	13
5.5 Skuggekonomi	15
6. Slutdiskussion	17
Referenser.....	20

1. Problemformulering

Bosnien och Hercegovina (B-H) har på många sätt återhämtat sig väl sedan krigsslutet 1995. Bland annat har deras strävan efter medlemskap i EU fört landets utveckling framåt. Upprättandet av Dayton Peace Agreement avslutade kriget och påbörjade det liberala fredsbyggandet, där mängden internationell assistans under processen varit större per capita än i något annat fall (Bojic-Dzelilovic 2009, s. 201). Den största aktören bakom denna assistans har varit Europeiska Unionen. Några av EU:s huvudsakliga mål med fredsbyggandet har varit att etablera fungerande institutioner och en hållbar demokrati grundad på rättssäkerhet samt respekt för mänskliga rättigheter. För att uppnå dessa mål har assistans bland annat inkluderat stöd för upprättande av oberoende lokal media och framtagande av nya lagar i landet, som stämmer överens med EU:s riktlinjer (Paris 2004, s. 26).

Som Bojic-Dzelilovic argumenterar finns det dock en problematik kring hur den liberala fredsagendan har operationaliserats och implementerats. I agendan har man utgått ifrån att ekonomisk liberalisering är nödvändig för utvecklandet av en stabil marknadsekonomi, vilket tros leda till ökad välfärd, ett tolerantare politiskt klimat samt demokratiska policys. Det har antagits att den ekonomiska återhämtningen är av central betydelse för att understödja demokratins framväxt och den fredsbyggande potentialen. Med andra ord att ekonomisk utveckling skapar förutsättningar för demokrati, och inte tvärtom (Bojic-Dzelilovic 2009, s. 201-202).

Mer än ett decennium efter upprättandet av Dayton Peace Agreement har situationen i Bosnien förändrats och stabiliserats avsevärt. Den mest centrala utvecklingen har ägt rum i uppbyggnaden av de statliga institutionerna, som legitimerats genom vad som ansetts vara fria och rättvisa val enligt internationella observatörer. Trots detta är dock många institutioner fortfarande svaga och ekonomiska och sociala dilemman, snarare än problem med fred och säkerhet, är Bosniens huvudsakliga problematik idag (Zaum 2005, s. 361). Liberalisering har gjort det svårare för staten att motarbeta korrupcion på grund av den försvagade kapaciteten att övervaka och reglera den privata marknaden (Divjak & Pugh 2008, s. 380-381).

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att genom en fallstudie undersöka och analysera hur de ekonomiska reformerna som genomförts under den liberala fredsagendan i Bosnien och Hercegovina, påverkat korruptionen i landet.

1.2 Frågeställning

Hur har de ekonomiska reformerna, som genomförts under det liberala fredsbyggandet i Bosnien och Hercegovina, påverkat korruptionen i landet?

1.3 Avgränsning

En fallstudie undersöker enstaka företeelser och vi har valt att avgränsa oss till fallet Bosnien-Hercegovinas ekonomiska reformers påverkan på korruption i landet. Vår avgränsning till ekonomiska reformers påverkan beror på att dessa reformer är en central del av det liberala fredsbyggande projektet som drivits av internationella samfundet och vi anser det både relevant och intressant att studera i samband med just korruptionsfenomenet. De ekonomiska reformerna har innefattat en rad olika förslag till åtgärder; vilka vi återkommer till, men vi har valt att fokusera på de aspekter som har tydligast koppling till korruption. Vi har också valt att avgränsa oss till att använda de delar ur vår teori som vi finner mest relevant för analysen av de ekonomiska reformernas påverkan på korruptionen. Tidsmässigt blir det naturligt att avgränsa oss till tiden efter Daytonavtalet och fram till idag, eftersom att vi undersöker ekonomiska reformer som gjorts efter upprättandet av fredsavtalet.

2. Metod

2.1 Fallstudie

Fallstudien är en mångfacetterad metod med många användningsområden men utan tydlig definition. Det är en central metod inom socialvetenskaplig forskning, som är anpassad för insamling av nyanserat datamaterial. Undersökningar kan bestå av fall som rör individer, grupper, specifika händelser, organisationer, reformer, lokalsamhälle eller hela nationer. Det som undersöks är oftast fenomen inom det specifika fallet, där exempel kan vara brottslighet, social kontroll, politiska och ekonomiska processer och dylikt (Jacobsson & Meeuwisse 2008, s. 41-42). Fallstudiemetodiken kan innehålla både kvantitativa och kvalitativa

datainsamlingsmetoder. Dessa metoder kan se olika ut men det finns vissa gemensamma utmärkande drag och metoden betraktas ofta som passande för att besvara hur- och varför frågor. Sådana frågor är som regel omfattande och kan kräva djupgående studier för att påvisa hur faktorer hänger ihop (Jacobsson & Meeuwisse 2008, s. 48-49).

2.2 Ansats

Vi har valt fallstudien som metod för att kunna analysera det specifika fallet ingående genom utvalda källor. En deduktiv forskningsansats ger oss även möjlighet att utgå ifrån relevant teori och med dess hjälp analysera vårt material. Då vi sökt material har vi utgått ifrån vårt valda fall, Bosnien-Hercegovina, med inriktning på de ekonomiska reformerna och korruption.

En teorikonsumerande metod möjliggör en mer generell diskussion kring det empiriska materialet. Genom en teorikonsumerande metod vill vi anknyta vår undersökning till ett generellt teoretisk ramverk. Teorin ska fungera som stöd för att analysera det empiriska materialet på en högre abstraktionsnivå, snarare än att beskriva eller bevisa teorins hållbarhet (Teorell & Svensson 2007, s. 44-45).

2.3 Orsakskriterier

Genom att använda oss av en så begränsad mängd material som vi gör i denna uppsats inser vi att det kan vara svårt att isolera fallets mekanismer från andra tänkbara förklaringsfaktorer. Effekten av de ekonomiska reformerna kan alltså inte utan vidare isoleras från inverkan av andra alternativa faktorer som också kan ha påverkat korruptionen, vilket vi bör ha i åtanke. Vi har dock valt att fokusera på vad de ekonomiska reformerna haft för effekter på olika typer av korruption och vi hoppas kunna spåra vilka av reformernas mekanismer som spelat viktigast roll i sammanhanget. Då korruption är ett dynamiskt fenomen kan vi inte utesluta huruvida korruption existerar *på grund av* eller *med bidrag av* de ekonomiska reformerna. Den kontrafaktiska skillnaden, det vill säga om korruptionen hade existerat oberoende av de ekonomiska reformerna, går därför inte att fastställa. Tidordningen anser vi är av mindre betydelse i vår studie då korruption alltid funnits och vi avser undersöka hur korruptionen påverkats av de ekonomiska reformerna *efter* implementerandet av dessa.

2.4 Operationalisering

Operationalisering av begrepp innebär att forskaren preciserar vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att någonting ska anses ingå i ett empiriskt fenomen (Bjereld et al. 2007, s. 107-108). Operationalisering syftar alltså till att definiera centrala begrepp som finns i frågesällningen för att hitta mätbara indikatorer på dessa i studien. Vissa begrepp går inte, eller kan vara svåra att operationalisera men när vi undersöker hur någonting faktiskt förhåller sig i verkligheten krävs det en medvetenhet om vilket eller vilka empiriska fenomen som faller under ett specifikt begrepp (Teorell & Svensson 2007, s.39).

I vår undersökning utgår vi ifrån korruption som centralt begrepp och således är det detta begrepp som också måste operationaliseras. Vi har valt att operationalisera korruption utifrån ett antal begrepp eller företeelser som ofta nämns i samband med korruption och som kan ses som olika typer av detta fenomen. Begrepp som vi valt att ta upp som en del av begreppet korruption är; politisk korruption, skuggekonomi och organiserad brottslighet. Organiserad brottslighet har vi dock valt att inte ha som en egen rubrik i resultat och analysdelen då den organiserade brottsligheten är en del av korruptionen, politiska korruptionen och skuggekonomin, och således förekommer som en del under samtliga av dessa rubriker. Korruption och de operationaliserade begreppen har en ömsesidig inverkan på varandra och man skulle också kunna säga att korruptionen är en del av skuggekonomin. Vi har dock valt att utgå ifrån korruption som huvudbegrepp och skuggekonomi, organiserad brottslighet och politisk korruption som underrubriker till korruption.

3. Teori

Bosnien och Hercegovina är en postkonfliktuell stat och krigets arv syns ännu tydligt på många håll i landet. EU har varit och är fortfarande den största fredsbyggande aktören och har agerat under den liberala fredsagendan. Vi finner det därför logiskt att utgå ifrån den teori som definierar återuppbyggnadsprocessen; liberalt fredsbyggande.

3.1 Liberalt fredsbyggande

Modernt fredsbyggande, som ofta omnämns som liberalt fredsbyggande, bygger på tanken om en stark stat som underbyggs av stabila institutioner, konstruerade med hjälp av marknadsekonomi och demokrati. De teoretiska ramarna baseras på den liberala freden och idén om att liberala samhällen tenderar att vara mer fredliga än andra icke liberala stater, såväl

i inomstatliga relationer som mellanstatliga relationer (Newman, Paris & Richmond 2009, s. 11, Sriram 2009, s. 114). Liberalt fredsbyggande förespråkar också en rad andra faktorer och värderingar som är viktiga i ett liberalt och demokratiskt samhälle, såsom uppbyggnad av rättssystemet och den juridiska apparaten samt centraliserad statlig styrning (Newman, Paris & Richmond 2009, s. 11-12).

Diskussionerna kring liberalt fredsbyggande och den demokratiska freden har i stor utsträckning kretsat kring definitionen av *krig* och *demokrati* samt västerländska demokratiers angrepp och intervenering i odemokratiska länder (Bojicic-Dzelilovic 2009, s. 202-203). Kritik har riktats mot hur internationella samfundet och internationella aktörer valt att hantera konflikter men också mot de strategier man använder sig av för att återuppbygga postkonfliktuella samhällen genom det liberala fredsbyggandets principer. Åtgärder som implementering av liberala och jämlika mänskliga rättigheter, marknadsekonomi anpassad efter den globala handeln samt centralisering av en sekulär stat tenderar att vara problematiskt i postkonfliktuella samhällen som ofta är etniskt, ekonomiskt och politiskt uppdelade. Dessa principer bygger på västerländska normer och värderingar och har varit föremål för kritik och diskussion då det finns de som menar att en och samma modell inte går att applicera på alla typer av samhällen. Samhällen i dagens postkonfliktuella stater ser olika ut och kräver därför individuella angreppssätt för att en stabil fred och demokrati ska kunna konstrueras (Newman, Paris & Richmond 2009, s. 12, Richmond 2011, s. 118–119, 133). Vid dåligt anpassade åtgärder och reformer riskerar man istället att skapa nya problem och kryphål för exempelvis korruption och annan illegal verksamhet.

Det finns två huvudskaliga teoririktningar inom liberalt fredsbyggande. Den första inriktar sig på problemlösning och fokuserar på sociala relationer, samt institutioner inom vilka dessa relationer tar sig uttryck. Förespråkare för denna teoririktning menar att reformer måste ske på en policynivå bland viktiga aktörer, på ett politisk och juridisk plan, för att främja den liberala agendan (Newman, Paris & Richmond 2009, s. 23). Men utan en stabil rättsstat och politisk vilja kan en sådan agenda svår genomförbar.

Den andra teoririktningen bygger på ett kritiskt ställningstagande till liberalt fredsbyggande och dess ursprungliga tanke om att den liberala agendan kan appliceras på olika fall oavsett kontext. Inom den kritiska teoririktningen diskuteras huruvida fredsbyggande är eller kan vara liberalt samt huruvida det bör vara liberalt och hur en sådan approach fungerar i skilda

kontextuella sammanhang. Tanken om att konfliktdrabbade samhällen är formbara och kan anpassas efter liberala idéer tar alltså inte alltid hänsyn till lokala skillnader (Newman, Paris & Richmond 2009, s. 23).

3.2 Ekonomi

Liberalit fredsbyggande bygger på antagandet om att demokratiska stater med fri ekonomi uppmuntrar samtliga medborgare till att lösa konflikter och problem på ett fredligt och lagligt vis samt att detta är den bästa vägen till att bygga en stabil och ansvarstagande stat (Newman 2009, s. 39). De centrala idéerna i liberalit fredbyggande har dock blivit kritiserade då vissa forskare menar att liberala ekonomier kan bidra till statlig instabilitet och förorsaka nya konflikter. Paris (2004, s .ix) menar att politisk och ekonomisk liberalisering i postkonfliktuella samhällen kan ha motsatt effekt än den tänkta och istället skada freden. Demokratisering enligt den liberala fredsagendan kan också utgöra ett hot mot vissa av statens eliter, som i sådana situationer ofta försöka förhindra eller sakta ner nya reformer (Newman 2009, s. 39-40). De ekonomiska aspekterna av det liberala fredsbyggandet har även de blivit kritiserade på grund av de utmärkande åtgärderna; nedskärning av offentliga medel, privatisering och skatterestriktioner. Privatiseringen av fredsbyggande institutioner och aktörer är ett tydligt exempel på en typisk liberal fredbyggande agenda och det finns enligt Newman (2009, s.41) goda exempel på att en sådan typ av privatisering och marknadsanpassning är missgynnande i ostabila postkonfliktuella stater, som karaktäriseras av ojämlikhet och sociala missförhållanden. Det finns alltså en motsägelsefullhet inom den liberala fredsbyggande teorin där man å ena sidan förespråkar förstärkning av staten samtidigt som de liberala ekonomiska reformerna utan tvekan underminerar staten (ibid.).

3.3 Korruption

Richmond argumenterar att civilsamhällens överhängande problem ofta handlar om ekonomiska möjligheter och social rättvisa. Fredsbyggande drivet av tunga neoliberal reformer uppmärksammar ofta inte dessa dilemman då dess förespråkare sätter sin tilltro till att stärkta marknadskrafter ska lösa problemen. Då ekonomisk tillväxt oftast är högsta prioritering i liberalit fredsbyggande sätts alltså inte fokus på välfärd och social utveckling på mikronivå. Detta leder enligt Richmond till kapitalbrist, fattigdom och kriminalitet, snarare än stabilisering och utvecklandet av ett socialt kontrakt mellan stat och befolkning. Postkonfliktuella stater kan i dessa fall drabbas av etnocentrisk rivalitet, nationalism och en

negativ socioekonomisk utveckling, eftersom de inte kan konkurrera på en global marknad och inte har resurserna att etablera en ekonomisk bas. Denna brist på trovärdighet mellan stat och befolkning kan därmed leda till att medborgare väljer att pröva lyckan genom informella och svarta marknader, miliser eller transnationell organiserad brottslighet (Richmond 2009, s. 61, 67).

I många fall har traditionella eliter använt institutioner och fredsbyggande förlopp till egen fördel genom att bara delvis implementera de reformer som krävts och samtidigt dra egen nytta av de resurser de försetts med. På det sättet kan man argumentera för att den fredsbyggande agendan är driven av en neoliberal maktuppfattning, att pengar och resurser kan användas för att förmå institutionell utveckling och reform i konfliktzoner. Lokala eliter använder därför denna uppfattning för att kamouflera bristen på reform som en brist på resurser (Richmond 2009, s. 63).

Fredsbyggande innefattar oftast bistånd och donationer från olika aktörer. Dessa bistånd skapar i en icketransparent och svag stat utrymme för att olika aktörers intressen prefereras framför andra. Bistånd kan på så sätt bidra till korruption, skada den lokala ekonomin samt skapa inflation och skuggekonomier. Korruptionen är oftast inte avgränsad till den lokala befolkningen; internationell assistans och fredsbevarande styrkor är vanligtvis också företrädare i liknande sammanhang, vilket både bidrar till den lokala korruptionen men också tillåter den att fortgå (Newman 2009, s. 44).

Vi har valt att utgå ifrån den kritiska teoririktningen eftersom vi genom litteraturen varseblivits om olika problem och svårigheter med implementering av den liberala fredagendan i vårt specifika fall. Vi vill därför analysera fallet ur den kritiska infallsvinkeln och detta kommer vi utveckla ytterligare i analysen. Den kritiska riktningen har dock även den varit föremål för kritik, då vissa forskare menar att den saknar tillräckliga analytiska verktyg, exempelvis på metanivå. Många av teorins ifrågasättningar närmar sig ämnet med på förhand formulerad kritik, som kan låta övertygande, men som också visat sig vara tveksam då kritiken inte alltid kan underbyggas av en tillfredsställande analys (Newman 2009, s.45).

4. Centrala begrepp

Vi har här valt att definiera de två största begreppen i denna uppsats. Valet att inte definiera de andra operationaliserade begreppen har vi gjort då vi vill undvika för mycket upprepning i uppsatsen eftersom vi utgår ifrån ett fåtal begrepp genom hela uppsatsen. Övriga operationaliseringar definieras och analyseras istället under rubriken Resultat och analys.

4.1 Korruption

Världsbankens definition av korruption är “the abuse of public office for private gain” alltså missbruk av offentlig befattning för privat vinning (OHR 1999, s. 6). Korruption innefattar alltså exempelvis att offentligt anställda utnyttjar sin position för att utföra vissa tjänster för vilka de tar emot, eller kräver, mutor (Donais 2003, s. 364). I uppsatsen använder vi oss av korruption som ett centralt begrepp och vi har valt att inkorporera begrepp som skuggeekonomi, organiserad brottslighet och politisk korruption. Dessa fenomen är olika yttringar av illegal verksamhet på olika samhällsnivåer. Korrumperade nätverk av illegal verksamhet sträcker sig exempelvis ofta mellan politisk nivå och företags-, och civilnivå. Det är därför relevant att diskutera de olika fenomenens kopplingar och vi har delvis valt att utgå ifrån begreppen eftersom korruption i B-H i litteraturen oftast beskrivs i dessa termer.

4.2 Skuggeekonomi

Skuggeekonomi är ett begrepp som beskriver den ekonomi eller den handel som sker utanför de statligt reglerade ramarna. Skuggeekonomi eller informell ekonomi, är vanligen mest synlig i konfliktdrabbade länder och bedrivs ofta av organiserade kriminella nätverk som mobiliserar varor och tjänster på lokal såväl som global nivå. Inom de stater där skuggeekonomier existerar har de stor ekonomisk och politisk påverkan på samhället (Nordstrom 2004, s.106-107). I informell ekonomi innefattar vi dock även utbyten av varor och tjänster som sker genom exempelvis en utbredd svart marknad.

5. Resultat och analys

5.1 Bakgrund

Liksom i de flesta politiska samhällen existerade kriminalitet och korruption även i Jugoslavien, under den socialistiska ekonomins agenda. I takt med att Jugoslaviens politiska och ekonomiska kris försvårades under 1980-talet och den redan decentraliserade ekonomin fragmenterades, blev kriminalitet och korruption mer framträdande fenomen i det politiska landskapet (Donais 2003, s.362). Upplösningen av det ekonomiska och politiska systemet i Jugoslavien resulterade i ett oorganiserat och svagt civilsamhälle med stadigt ökande kriminalitet. Parallellt med denna utveckling uppkom allt fler nationalistiska partier som ett resultat av decentralisering och nedbrytning av statens ekonomiska system. Under denna tid hade styrande eliter redan börjat utveckla relationer till maffia och kriminella nätverk; relationer som snabbt utvecklades när Jugoslavien kollapsade och Bosnien och Hercegovina gick in i krig. Rättsstatens fall och andra krigsförhållanden gjorde många medborgare till måltavlor för våld och exploatering samtidigt som de extrema omständigheterna skapade fritt spelrum för tidigare illegitima ekonomiska beteenden såväl som aktörer (ibid.).

Efter krigets slut och undertecknandet av Daytonavtalet bröts inte relationerna mellan de politiska eliterna och maffian. De nationalistiska partierna lyckades hålla kvar vid makten och de som under krigsåren varit ledare för paramilitära grupper och kriminella nätverk lyckades istället få politiska poster och stärkte därigenom förbindelserna ytterligare (Donais 2003, s.363).

5.2 Ekonomiska reformer

Efter Bosnienkrigets slut 1995 var hälften av landets befolkning arbetslösa och beroende av humanitära bistånd, då det sociala skydds nätet kollapsat som resultat av kriget (Bojicic-Dzelilovic 2009, s. 205).

Förutom den uppenbara fysiska förstörelse som Bosnien-Hercegovina led av efter kriget, befann sig landet också i politisk och ekonomisk kris (Bojicic-Dzelilovic 2009, s. 206). Bosnien-Hercegovinas ekonomiska profil som innan kriget utmärktes av stora industrier och hög produktion, gjorde landet särskilt sårbart för stängda gränser och skärpta politiska och ekonomiska relationer till grannländerna. Efter kriget följde politiska och institutionella

omställningar som påverkade den ekonomiska utvecklingen negativt. Det bildades tre separata politisk-ekonomiska formationer inom gränsen för Bosnien-Hercegovina, som alla representerar en egen etnicitet. Dessa tre såkallade ministater införde olika valutor, reglerade utbytet av varor och tjänster över gränserna och ingick inte i formella ekonomiska samarbeten med varandra (ibid.). Istället skapades grunden för informell och illegal handel över gränserna. Denna ”skuggeekonomi” involverade flertalet olika aktörer med alltifrån politiker och statligt anställda till kriminella nätverk, men även civila samhällsmedborgare. Med hjälp av Dayton Peace Agreement försökte EU rekonstruera staten Bosnien-Hercegovina, främst genom uppbyggnaden av en rättsstat. Samtidigt skapades dock en stat utan ekonomisk suveränitet, då staten inte försågs med förtroende, medel eller rättigheter att styra den egna ekonomin (ibid.).

Bojicic-Dzelilovic (2009) argumenterar för att de ekonomiska reformerna inom den liberala fredsagendan i allmänhet är dåligt anpassade efter de ekonomiska, politiska och institutionella kontexter som postkonfliktuella samhällen ofta befinner sig i. Koncentrering av resurser och ekonomiska tillgångar skapar en socialt polariserad tillväxt istället för en bred välfärd som är tillgänglig för alla medborgare. Genom den ekonomiska polariseringen skapas olika politiska intressen som hindrar en konstruktiv och inkluderande politisk agenda. Enligt Bojicic-Dzelilovic (2009, s. 202) är det den ekonomiska tillväxten tillsammans med den politiska stagnationen, samt tron om att ekonomisk utveckling ska ha en positiv inverkan på demokratin, som skapat den komplexa situation som Bosnien-Hercegovina befinner sig i idag. De ekonomiska reformerna som implementerats i Bosnien-Hercegovina efterkrigstiden delas ofta upp i två faser som utmärks av olika prioriteringar. Under den första perioden mellan 1996 och 1999, fokuserade man vid program som riktade sig till återupprättande av infrastrukturen och restauration av offentliga tjänster samt etablerandet av en stabil makroekonomi. Sedan år 2000 har de ekonomiska reformerna riktats mot;

- Stärka staten och etablera ett lönsamt men rättvist socialt skydds nät,
- Genomförandet av reformer i penning- och skattesystemet,
- Fortsatt stöd till privatiseringen av statligt ägda företag, inklusive banker,
- Omreglering av ekonomin,
- Implementering av reformer i institutionella policys inom den statliga administrationen och rättssystemet. (World Bank, 2004, p. 5 i Tzifakis & Tsardanidis 2006, s. 70).

Tzifakis & Tsardanidis (2006, s. 81-82) argumenterar för att de ekonomiska reformerna som gjorts i Bosnien-Hercegovina efter kriget, inte kan ses som särskilt framgångsrika med tanke på den mängd assistans och bistånd som landet har tagit emot från internationella samfundet tillsammans med andra utomstående aktörer. Författarna menar också att den långsamma och relativt dåliga ekonomiska framgången berott på att internationella samfundet koncentrerat sig på de politiska aspekterna av reformerna för att kompromissa fram en stat med två entiteter, Bosnien-Hercegovina och Republika Srpska, samt entiteternas olika valutor och ekonomiska system. De ekonomiska reformerna har blivit allt för beroende av politiken vilket även hindrar framtida ekonomiska reformers åtskiljande från politiken (ibid.). Liotta (2000, s. 102) menar att förhoppningarna och tilltron till de ekonomiska reformerna och den ekonomiska tillväxten varit stora. Resultat som förväntas av ekonomisk utveckling är ett mer öppet och accepterande civilsamhälle, återuppbyggnad av den sociala ordningen samt framgång inom den sociala och politiska sektorn. Liotta (ibid.) menar dock att förväntningarna hittills inte införlivats och att det inte finns några utmärkande indikatorer på att en positiv utveckling inom den närmaste framtiden.

Daytonavtalets implikationer för den ekonomiska utvecklingen i B-H har likväl varit omdebatterade. Många kommentatorer har påpekat att byråkratiska hinder för ekonomin har uppstått då makten har delats upp i olika skikt. Visserligen har den decentraliserade uppdelningen av kommuner och kantoner bidragit till sänkta kostnader inom vissa sektorer, men problem har ofta inkluderat ineffektiv resursallokering och korruption, snarare än administrativa kostnader (Divjak & Pugh 2008, s. 374-375).

Den ekonomiska makten är alltså fragmenterad i landet. Entiteterna och kantonerna sätter sin egen budget och har delvis autonomi vad gäller inkomsthöjningar och utvecklingspolicys. Staten har sedan en tid tillbaka gemensam tullservice för olika regioner, men kan inte eftersträva skattepolicys eller en ekonomisk utvecklingsstrategi oberoende av instanser och delstater. Dessa uppdelningar av agendor och befogenheter har skapat möjligheter för korruption och missbruk av allmänna medel. Grupper och individers attityder till dessa möjligheter utvecklades enligt Divjak & Pugh (2008) genom förkrigstidens ekonomiska system och även genom krigets entreprenörliga incitament. 1999 uppenbarades problemen då en anti-korruptionsbyrå tillsatt av the Office of the High Representative rapporterade att en miljard dollar försvunnit spårlöst från fonder bestående av internationella återuppbyggnadsbistånd. Staden Tuzlas årsbudget för år 1999 och B-H Bank visade sig sakna

stora delar av dessa medel. Nationalistiska politiska ledare misstänktes vara iblandade i utpressningsaffärer rörande de försvunna tillgångarna, men nekade till detta. Den amerikanske ambassadören tillsatt att undersöka fallet visade sig angelägen att kvarhålla bra relationer med den bosniska majoriteten och menade att korruption inte var okänt i hans eget land (Divjak & Pugh 2008, s. 374-375).

5.3 Korruption

Organiserad brottslighet och korruption kan, på grund av sin subtila natur, vara svårt att studera och ännu svårare att mäta. Trots detta har viss statistik gjorts och baserat på denna finns det, enligt Donais (2003, s. 364) ingen tvekan om att organiserad brottslighet och korruption i B-H tillsammans utgör ett enormt hinder för de ekonomiska reformerna liksom samhällets postkonfliktuella utveckling. När B-H's politiska eliter inte haft möjlighet att hindra eller fördröja implementeringen av ekonomiska reformer har de funnit sätt på vilka de lyckats beskydda egna ekonomiska intressen genom att underminera reformernas effektivitet (Donais 2003, s. 366). Etnisk-nationalistiska partier har lyckats ta kontroll över industrier och företag, både statligt ägda och nyligen privatiserade, vilket bidragit till den allmänna uppfattningen bland befolkningen att politiska partier är den mest korrupta sektorn och därmed till ett generellt lågt förtroende för politik, institutioner och administration i sin helhet (Divjak & Pugh 2008, s. 375).

Undersökningar har visat att korruptionen främst präglar den lokala kanton- och kommunalnivån. Detta är inte överraskande då den största kontakten mellan medborgare och den offentliga administrationen sker på denna sub-nationella nivå och priset för korruption stiger ju högre upp i makthierarkin politikerna befinner sig. Aktiviteter så som ojämn fördelning av offentliga medel, misskötsel av offentliga företag och oegentligheter i privatiseringsprocessen sker dock även på de högsta maktnivåerna och det kan antas att de flesta kriminella aktiviteter inte hade kunnat existera utan detta direkta engagerandet eller beskyddet från högrankade politiker och tjänstemän. Viktiga positioner inom privatiserings- och regleringsmyndigheter liksom styrelsepositioner för offentliga företag innehålls av personer vars främsta kvalifikation baseras i medlemskap i rätt politiskt parti (Divjak & Pugh 2008, s. 376). Detta bidrar till allmänhetens frustration och misstro till offentliga institutioner då politisk och ekonomisk korruption flyttar fokus från samhällsmedborgarnas intressen och välbefinnande (Chandler 2006, s. 85).

Enligt Donais (2003, s. 374) måste en seriös analys av Bosniens post-Dayton problematik först och främst adressera konsekvenserna som det bristfälliga fredsavtalet medförde. Trots att bekämpningen av kriminalitet och korruption är avgörande för B-H's utveckling så är landets problem mer komplexa än så då de genomsyrar hela staten och dess institutioner. Det bosniska post-Dayton samhället vilar på en svag stat uppbyggd genom kompromisser av enighet och deltagande mellan de olika etniciteterna. Dessa kompromisser syftade främst till att skapa en snabb fred snarare än att skapa en stabil grund för en liberaldemokratisk stat (Donais 2003, s.373).

5.4 Politisk korruption

I B-H tar det längst tid att starta ett nytt företag i en regional jämförelse och även tullrutiner för import och export tar flerdubbelt längre tid än i grannländer, till stor del för att korruption saktar ner processen. Utländska investerare har skrämts bort efter att ha krävts på mutor av tjänstemän och pressats på villkor om att endast göra affärer med lokala partirepresentanter. Följdaktligen har inget större multinationellt produktions- eller handelsbolag investerat något kapital i landet. Fram till 2005 var nivåerna för utländska investeringar lägst i en regional jämförelse, med en mindre ökning sedan dess. Som nämnt är kostnaderna för att etablera företag höga, liksom de sociala och skattemässiga kostnaderna. Detta bidrar till den utbredda informella skugg ekonomin och skapar förutsättningarna för korruption (Divjak & Pugh 2008, s. 376-377).

Ekonomisk utveckling och utländska investeringar har till stor del hindrats på grund av de politiska fördelningarna av ekonomiska belöningar, förmåner, licenser, privatiseringsblåsningar och tillstånd av olika slag (exempelvis byggnadstillstånd). Denna klientelistiska och diskriminerande atmosfär har bidragit till bedrägeri, pengatvätt, skatteflykt och trafficking (Divjak & Pugh 2008, s. 375). Enligt en inofficiell studie i Republika Srpska har man upptäckt att av ett urval på 17 företag som privatiserats genom offentlig auktion så visade sig 14 av dem ha köpts av den tidigare statliga företagsledaren eller partimedlemmar ur det nationalistiska partiet SDS (Donais 2003, s. 371). Denna utveckling kan återknytas till kritiken mot den liberala agendan vad gäller privatisering av statliga företag, då en privatiseringsprocess som inleds i ett tidigt skede efter konflikt gynnar de eliter som har mest

resurser. I fallet B-H har denna utveckling med andra ord varit synnerligen tydlig, eftersom arvet efter kriget inneburit stora ekonomiska klyftor och ojämna förhållanden.

Landet har haft en trög utveckling i reformprocesserna och speciellt privatiseringen har varit problematisk. Stora strategiska viktiga företag som exempelvis Mostar Aluminium har privatiserats genom en process som fått kritik för att de saknar transparens och misslyckats med att följa juridiska riktlinjer. Andra fall som kan nämnas är bland annat när Transparency International BiH år 2007 ifrågasatte den illegala privatiseringen av Brods oljeraffinaderi och Gackos elkraftstation, vilket skedde genom operationer som närmast liknande pengatvätt och långt ifrån seriösa utländska direktinvesteringar (Divjak & Pugh 2008, s. 377).

Krigsprofitörer i form av politiker och militära befälhavare såg tidigt till att skydda sig från åtal för brott begångna under kriget. När det internationella samfundet begärde implementering av en amnestilag för inkallningssmitare och desertörer så utvidgade de bosniska politikerna opportunistiskt denna amnesti till att inkludera brott som illegal handel, skattefusk och illegalt användande av humanitärt bistånd. Tidsperioden som täcktes av amnestin började mer än ett år innan krigets utbrott och överensstämde med när nationalistiskt politiska partier fick större makt. Vissa av politikerna som eftersträvade lagen hade också inledda utredningar och åtal mot sig (Andreas 2004, s. 44-45). Denna juridiska amnesti har alltså utnyttjats av eliter och kritik kan riktas mot att de ekonomiska brotten inte följts upp, vilket spärr på känslor av orättvisa och maktlöshet, samtidigt som det undergräver reformernas legitimitet.

Samarbetet mellan politiker och kriminella ligger under krigstiden har gjort dessa beroende av varandra och svåra att separera. Trots att relativt få individer ställts inför rätta för anklagelser om korruption eller klientelism så finns det de som blivit åtalade för sådana brott. Domstolen i Banja Luka fann den förre utbildningsministern i Republika Srpska skyldig till missbruk av sin position då han inofficiellt beviljat £5000 till utlandsstudier till en politikers dotter (Chandler 2006, s. 89). Ytterligare ett exempel är när finansministern i Republika Srpska tvingades avgå då han åtalats för att ha mutat tullen och med deras hjälp smuglat in stora mängder textil från Turkiet till Bosnien (Donais 2003, s.360).

Från 1990-talets andra hälft har diskussionen kring korruption lyfts fram som en politisk fråga och som det huvudsakliga problemet i statsstyrningen. Vid utredningar har man dock funnit

relativt få bevis för korruption inom de ledande politiska partierna (Chandler 2006, s. 87, 88). Enligt Chandler (2006, s. 89) finns det inga bevis för att korruptionen i B-H skulle vara värre än i något annat land i västvärlden, tvärtom menar Chandler att korruption och organiserad brottslighet i B-H ligger i linje med andra central- och östeuropeiska länder, däremot kan det finnas skillnader i vilken typ av kriminalitet och korruption det är frågan om.

Den komplexa postsocialistiska och postkonfliktuella situation som B-H befinner sig i har skapat en elit som tjänar på att ägna sig åt ett nollsummespel i inrättandet av ekonomiska reformer. I en sådan kontext är det svårt för utomstående parter såsom FN, att implementera ekonomiska reformer från en top-down approach (Donais 2003, s. 359).

Organiserad brottslighet, korruption och nationalistiska intressen utgör de största hindren för implementering av en stabil marknadsekonomi i B-H. Enligt Donais (2003, s.378) finns det ingen tvekan om att organiserad brottslighet och korruption har spelat en avgörande roll för misslyckandet av de ekonomiska reformerna. Korruption i kombination med dysfunktionella institutioner och regelverk, misstro och bitterhet mellan politiska partier har skapat en dålig grogrund för samhällets politiska och ekonomiska utveckling. De nationalistiska eliterna har sedan krigsslutet 1995 varit motvilliga att stödja reformer som utgör hot mot deras egen ekonomiska vinning och maktposition. Bosniens post-Dayton samhälle; med dess svaga institutioner och märkvärdiga byråkrati har dock gjort det näst intill omöjligt att implementera ekonomiska reformer, även om den politiska viljan skulle finnas (Donais 2003, s.379).

5.5 Skuggeekonomi

I avsaknaden av ett fungerande rättsstatssystem blomrade kriminalitet och korruption under krigstiden såväl som efter Daytonavtalets inrättande. Tillsammans har de skapat ett parallellt ekonomiskt system som hindrat de ekonomiska reformerna från att slå rot. Bristen på institutionell separation av politik och ekonomi inom B-H har orsakat den illegala ekonomins fortlöpning men också motverkat internationella samfundets implementering av ekonomiska reformer efter Daytonavtalet (Donais 2003, s. 365).

Samtidigt som B-Hs officiella ekonomi brottats med återhämtning efter kriget och har varit extremt bidragsberoende, så har alltså den informella skuggeekonomin frodats. Hemlig ekonomisk aktivitet har genererat substantiella inkomster och jobbtillfällen och har därmed

blivit en överlevnadsmetod för många fattiga bosnier, i brist på andra möjligheter. För staten har dessa aktiviteter dock inneburit hinder mot att skapa effektiva institutioner och etablera en rättsstat. Stora delar av landets import består av smugglat gods, vilket tillgodoser varor till lägre priser men samtidigt berikar smuggelorganisationerna och berövar staten dess välbehövliga skatteintäkter (Andreas 2004, s. 44-45). Det har tidigare uppskattats att den informella sektorn kan uppgå till närmare 50% av den bosniska ekonomin och den kan på många vis ses som det mest sofistikerade elementet i landets ekonomiska system. Enligt internationella samfundets beräkningar innebär detta uteblivna inkomster i entiteternas budgettar som uppgår till hundratals miljoner konvertibla mark, vilka går förlorade i skattefusk och tullbedrägeri (Donais 2003, s. 364).

Informella arbeten håller likväl folk över fattigdomslinjen, inte minst på landsbygden då jordbruket genererar den största andelen informella jobb. Generellt sätt har kvinnor visat sig villigare att ta tillfälliga, deltids-, och låginkomstjobb. Storleken på den informella ekonomin innebär att reformer verkar avlägsna, samtidigt som situationen på många sätt skulle kunna vara värre om inte dessa arbetstillfällen fanns för de fattiga. Överlevnad har blivit synonymt med småskalig handel, smuggling, mutande och skattefusk. Varor, tjänster, inkomst och välfärd skapas samtidigt som det ger en form av social och ekonomisk inkludering av den oförsäkrade befolkningen. Precis som i Afrika har införandet av ekonomi baserat på den liberala, krympta staten och en atmosfär av självtillit skapat nya möjligheter till korruption och även starka motiv för människor att skydda sig mot ovisshet (Divjak & Pugh 2008, s. 383). De bristande ekonomiska reformerna har istället för att utveckla välfärd för befolkningen skapat fler klasskillnader, orättvisor och exkludering än någonsin tidigare i B-H's historia (Bojicic-Dzelilovic 2009, s.204). Ekonomisk och social exkludering har varit den största bidragande faktorn till uppkomsten av det nya postkonfliktuella klassamhället där kriminella ligor styr stora delar av samhället. Det är dock inte enbart de stora ligorna som är inblandade i den illegala ekonomins skugga utan även privatpersoner som ägnar sig åt småskalig kriminalitet, ofta för att få vardagen att gå ihop.

Transformationen från en hemlig krigsekonomi till en postkonfliktuell kriminaliserad ekonomi har varit uppseendeväckande på vissa håll. Arizona-marknaden kallas ett område som tidigare var en NATO-postering och senare tagit skepnaden av en handelsmarknad. Västerländska tjänstemän stöttade omvandlingen som ett initiativ för att främja lokalt entreprenörskap och Pentagon förmedlade ca 40 000 dollar att täcka startkostnader. Dessvärre

så utvecklades marknaden inom kort till ett smuggelparadis där det såldes obeskattade cigaretter och alkohol, illegala droger, stulna bilar och vapen. Detta bidrog till att platsen blev en symbol för regimens oförmåga att reglera varuströmmen över statens gränser och det beräknades att man förlorade 30 miljoner dollar varje år genom varor sålda på marknaden. Det blev också ett nav för trafficking av illegala invandrare, prostituerade och droger från Asien och det forna Sovjetunionen, för vidare transport in i EU. Det har numera gjorts försök att städa upp området, dock med blandade resultat (Andreas 2004, s. 46).

Dynamiken i B-H's postkonfliktuella ekonomi avslöjar en rad viktiga problem som berör liberalt fredsbyggande i allmänhet men också de specifika fredsbyggande operationerna i B-H som det internationella samfundet varit inblandade i (Donais 2003, s.374). Hittills har internationell inblandning i fredsbyggandet i B-H inte varit särskilt framgångsrikt i något annat avseende än att kriget stoppats. OHR:s landomfattande försök att spåra kriminella nätverk och korruption har inte haft några större framgångar. NATO's Stabilization Force har varit anmärkningsvärt konservativa vad gäller deras mandat i Bosnien. SFOR har fokuserat vid en trygg och säker samhällsmiljö, de har först under senare tid börjat arbeta för att spåra krigsförbrytare men har samtidigt visat mycket litet intresse för att arbeta med organiserad brottslighet och korruption (Donais 2003, s.376).

6. Slutdiskussion

De ekonomiska reformer som formulerats under den liberala fredsagendan krävde ett nytt system av institutioner och regelverk för ekonomisk styrning i B-H. I avsaknaden av politisk styrning och vilja implementerades reformerna inte på ett effektivt vis. Få reformer har i verkligheten genomförts framgångsrikt och de framsteg som gjorts har till största del varit tack vare internationell inblandning (Bojicic-Dzelilovic 2009, s. 207). Utveckling inom microekonomiska sektorn som spelar avgörande roll i samhällets framgång, har försumrats till resultat av de politiska maktkamperna. Arbetslösheten är fortfarande hög trots att statistiken visar på ekonomisk tillväxt i landet. Detta bekräftar ojämlikheten i samhället och den orättvist fördelade ekonomin (ibid. s. 209).

Newman (2009, s. 40) argumenterar för att det kan vara skadligt för freden och samhällsutvecklingen att försöka demokratisera postkonfliktuella länder snabbt efter en konflikt. Han illustrerar sina argument med Bosnien som exempel. I valet som hölls kort efter

undertecknandet av Daytonavtalet vann nationalistiska partier och över tio år senare är det fortfarande samma partier som är ledande i landet. Då många menar att de nationalistiska politiska eliterna är sammankopplade med kriminella nätverk, ett samarbete som uppstått under kriget och kunnat fortlöpa på grund av misslyckade reformer, kan en koppling göras mellan det liberala fredbyggandet och upprätthållandet av korruptionen i B-H. Med detta sagt betyder det inte att de ekonomiska reformer som implementerats, eller planerats, under den liberala fredsagendan har förorsakat eller påverkat korruptionen i negativ bemärkning. Något som visar sig tydligt i fallet är dock hur korrupta aktörer använder det vakuum som fred byggandet medför till egen vinning. Brist på uppföljning av bistånd och reformprocesser så som privatiseringen har uppenbarligen resulterat i en förstärkt polarisering i landet, med en politiskt och ekonomiskt starkare elit som kunnat förskansa sig företag och medel, samtidigt som den allmänna frustrationen ökat då medborgarna varit mycket väl medvetna om de pågående aktiviteterna.

En del av de som tjänade som mest på krigen har därefter lyckats rentvå sin förmögenhet och framställer numera sig själva som en legitim ekonomisk elit (Andreas 2004, s. 45). B-H är fortsatt biståndsberoende i en tid då färre och färre internationella aktörer är villiga att fortlöpande finansiera landets utveckling, samtidigt som landet varken har någon egen utarbetad tillväxtstrategi eller hållbara strukturer som kan leda till tillträde i EU (Divjak & Pugh 2008, s. 377). Reformernas oförmåga att öppna landet och reglera de olika ekonomiska processerna har lett till att marknaden för utländska investeringar och ekonomisk utveckling blivit de största offren på korruptionens altare.

Skuggekonomins omfattning av både aktivitet och deltagare har skapat ett komplext nätverk av politiska-, kriminella- och civila aktörer som alla är sammankopplade på ett eller annat vis. Dessa omständigheter gör det svårt att bryta dessa nätverk då så stora delar av samhället är inblandade och delvis indirekt beroende av varandra. De ekonomiska reformerna som förespråkade marknadsekonomi och privatisering har istället för att skapa arbetstillfällen och möjlighet till självständig försörjning, skapat större klyftor där de rika har blivit rikare och de fattiga fattigare. Medelklassen har försvunnit och bitterheten som skapats bland befolkningen mot korruption och politiska eliter har genererat ett samhälle där den tidigare socialistiska andan ersatts med opportunism och individualism.

Det kan vara svårt att påvisa ett kausalt samband mellan korruptionen och de ekonomiska reformerna som implementerats, eller inte implementerats, efter Daytonavtalet i Bosnien och Hercegovina. Det är dock inte särskilt svårt att dra slutsatser om att den liberala fredsagendan inte anses lyckad eller haft de tänkta effekterna i landet. Säkerligen finns det många olika komponenter och orsaksförklaringar till varför korruptionen finns och hur den uppstått. Dock kan vi för att besvara frågeställningen om *hur* de ekonomiska reformerna påverkat korruptionen, åtminstone säga att de har påverkat på så sätt att de inte gjort någonting för att stoppa korruptionen men också att de genom bristfällig implementering och uppföljning också skapat möjligheter för korruptionen att fortlöpa.

Referenser

Andreas, P. (2004). "The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia". *International Studies Quarterly*, vol. 48, pp 29-51.

Bojicic-Dzelilovic, Vesna (2009). "Peacebuilding in Bosnia-Herzegovina: Reflections on the development-democracy link" in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O.(red.) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press.

Bjereld, U., Demker, M., & Hinnfors, J. (2007). *Varför vetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Chandler, D. (2006). "Building Trust in Public Institutions? Good Governance and Anti-corruption in Bosnia-Herzegovina. *Ethnopolitics*, vol. 5, no. 1. pp 85-99.

Chandler, D. (2002). "Anti-Corruption Strategies and Democratization in Bosnia-Herzegovina". *Democratization*, vol. 9, no. 2. Pp 101-120.

Divjak, B., & Pugh, M. (2008). "The Political Economy of Corruption in Bosnia and Herzegovina". *International Peacekeeping*, vol. 15, no. 3. pp 373-386.

Donais, T. (2003). "The political economy of stalemate: organized crime, corruption and economic deformation in post-Dayton Bosnia". *Conflict, Security & Development*, vol. 3, no. 3. pp 359-382.

Jacobsson, K. & Meeuwisse, A. (2008). "Fallstudieforskning". I Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur.

Liotta, P. H. (2000). "If It's not one thing, It's Another: Bosnia and the Economics of War and Peace". *Mediterranean Quarterly*: Summer 2000.

Newman, E. (2009). " "Liberal" Peacebuilding debates", in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O.(red.) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York:

United Nations University Press.

Newman, E., Paris, R., & Richmond, O. (2009). "Introduction", in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O.(red.) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press.

Nordstrom, C. (2004). *Shadows of War: Violence, Power and International Profiteering in the Twenty-First Century*. Berkley: University of California Press.

OHR (1999). *A Comprehensive Anti-Corruption Strategy for Bosnia and Herzegovina*. Anti-Fraud Unit, Economics Department, Office of the High Representative, Sarajevo, February.

Paris, R. (2004). *At War's End. Building Peace after Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Richmond, O. (2011). "De-romanticising the local, de-mysifying the international: hybridity in Timor Leste and the Solomon Islands", *The Pacific Review*, vol. 24, no. 1, pp 115-136.

Richmond, O. (2009). "Beyond liberal peace? Responses to "backsliding" ". in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O.(red.) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press.

Sriram, Chandra L. (2009). "Transitional justice and liberal peace", in Newman, E. Paris, R. & Richmond, O.(red.) *New perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo and New York: United Nations University Press.

Teorell, J. & Svensson, T. (2007). *Att fråga och att svara. Samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.

Tzifakis, N., & Tsardanidis, C. (2006). "Economic Reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The Lost Decade". *Ethnopolitics*, vol. 5, no. 1, pp 67–84.

Zaum, D. (2005). "Economic reform and the transformation of the payment bureau". *International Peacekeeping*, vol. 12, no. 3. pp 350-363.

